

Emilia Płońska

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: emiliaplonska@interia.pl

ORCID 0000-0001-5704-2445

DOI: 10.15290/mhi.2018.17.01.05

Stanisława Filipina Paleolog w walce o odzyskanie i utrzymanie niepodległości. Służba kobiet w strukturach Policji Państwowej okresu międzywojennego

ABSTRAKT

Każda wojna ma swoich bohaterów, w osobie mężczyzn-żołnierzy, nie można jednak pominąć zaangażowania kobiet w walkę o niepodległość w czasie I wojny światowej, czy też ich czynnego udziału w zbrojnych zmaganiach o jej utrzymanie. Pozycja kobiety po I wojnie światowej znacznie się zmieniła. Doświadczenia wojenne pozwoliły kobietom, jeśli nie całkowicie, to choć częściowo, wyzwolić się ze sztywnych struktur, panujących w społeczeństwie patriarchalnym i zaangażować swoje siły we współdziałanie w budowaniu podstaw nowej Polski. Kluczową rolę w tych działaniach odegrała stojąca na czele powołanej w 1925 r. Policji Kobiecej Stanisława Filipina Paleolog. Funkcjonariuszki będące pod jej opieką dokładały wszelkich starań w niezawodne funkcjonowanie tworzących się struktur Policji Państwowej, walcząc m.in. z nielegalnym handlem kobietami, prostytutką, przestępczością nieletnich, handlem narkotykami. Przedmiotem analizy artykułu są działania podejmowane przez kobiety na rzecz odzyskania i utrzymania niepodległości, a w szczególności przez S. F. Paleolog. W pierwszej części artykułu zostało omówione zaangażowanie S. F. Paleolog w walkę o odzyskanie niepodległości oraz w jej obronę w latach 1914–1920. Druga część została poświęcona działalności policji kobiecej i roli jaką w niej odegrała S. F. Paleolog. Ostatnia część przekrojowo pokazuje zaangażowanie bohaterki w losy państwa w okresie II wojny światowej i jej życie po wojnie.

ABSTRACT

Stanisława Filipina Paleolog in the fight to regain and maintain independence. Women's service in the structures of the State Police in the interwar period

Every war has heroes, typically in the person of male-soldiers, but one cannot overlook the involvement of women in the struggle for independence during the First World War, or their active participation in the armed struggle for its subsequent maintenance.

The position of a woman after the First World War changed significantly. Military experience allowed women, if not completely, at least partially, to free themselves from the rigid structures prevailing in the patriarchal society and to commit their forces to cooperate in building the foundations of a new Poland. The key role in these activities was played by Stanisława Filipina Paleolog, who established the "Women's Police" in 1925. The officers under her command made every effort to assist in the reliable functioning of the emerging structures of the State Police, fighting, among other crimes, the illegal trafficking of women, prostitution, juvenile delinquency and drug trafficking.

The subject of the article's analysis is the actions taken by women to regain and maintain independence, in particular the efforts of Stanisława Paleolog. The first part of the article discusses her involvement in the struggle to regain independence and defend it during the years 1914-1920. The second part is devoted to the activities of the women's police and the role she played. The final part shows her commitment to the fate of the state during the Second World War and her life following the cessation of hostilities.

Słowa kluczowe: policja kobieca, dwudziestolecie międzywojenne, niepodległość, bezpieczeństwo, przemoc seksualna

Key words: female police, the interwar period, independence, security, sexual violence

Wprowadzenie

Postać Stanisławy Filipiny Paleolog przeżywa w ostatnich latach swoisty renesans, ciesząc się bowiem niezwykłą popularnością w środowisku naukowym. Przywoływana bywa w kontekście obchodów rocznicowych policji, wojska oraz wskrzeszana w świadomości społecznej jako patronka wielu szkół w Polsce. Biografia S. F. Paleolog, jej zasługi dla odzyskania niepodległości, a jeszcze większe dla jej utrzymania, są bezsporne lecz do niedawna zupełnie nieobecne w pamięci społecznej. Na wzrost zainteresowania jej osobą niewątpliwie ma wpływ międzywojenny okres jej działalności, z którego słynie, czyli okres służby w Policji Kobiecej, znajdującej się w strukturach Policji Państwowej II RP.

Jej biografię można podzielić na cztery zasadnicze okresy: (1) okres młodości i walczenia o odzyskanie niepodległości, (2) okres międzywojenny i praca w strukturach Policji Kobiecej, (3) okres II wojny światowej, (4) okres powojenny. Paradoksalnie najmniej znane, czy też rzetelnie zbadane są dwa ostatnie okresy. Najwięcej literatury przedmiotu można odnaleźć z okresu międzywojennego, ale ten okres działalności S. F. Paleolog jest też w jej biografii najbardziej interesujący i kluczowy dla jej roli w kontekście niepodległości.

Przedmiotem analizy są działania podejmowane przez kobiety na rzecz odzyskania i utrzymania niepodległości, a w szczególności przez S. F. Paleolog. Zamierzeniem badawczym autorki nie jest przywoływanie jej biografii, niejednokrotnie odtwarzanej w literaturze przedmiotu¹, lecz podkreślenie roli kobiet, w odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. Ukazanie ich nieugiętej postawy w walce z przestępczością w kraju, niemoralnością i demoralizacją różnych środowisk społecznych, wiązało się bowiem z potrzebami świeżo odrodzonej ojczyzny. W pierwszej części artykułu zostało omówione zaangażowanie S. F. Paleolog w walkę o odzyskanie niepodległości oraz w jej obronę w latach 1914–1920. Druga część została poświęcona zagadnieniu formalnego udziału kobiet w strukturach policji państwowej i roli jaką w niej odegrała S. F. Paleolog. Ostatnia część przekrojowo pokazuje zaangażowanie bohaterki w losy państwa w okresie II wojny światowej i jej życie po wojnie.

Analiza podjętej problematyki opiera się zatem na ustaleniu w oparciu o literaturę przedmiotu roli kobiet reprezentujących formację policyjną w odzyskaniu niepodległości.

Podstawowe metody badawcze wykorzystane w opracowaniu stanowią: metoda analizy i krytyki piśmiennictwa oraz analiza porównawcza opracowań teoretyczno-empirycznych i specjalistycznych z zakresu literatury przedmiotu². Konstrukcja i zastosowane w opracowaniu proporcje wynikają ze specyfiki problemu, w związku z czym najmniej miejsca poświęcono na prezentację biografii bohaterki stosunkowo często przywoływanej w rozmaitych artykułach obecnych w literaturze przedmiotu, natomiast znacznie obszerniej scharakteryzowano

¹ Oprócz znanych opracowań A. Misiuka m.in. *Historia policji w Polsce. Od X wieku do współczesności*, Warszawa 2008; A. Głogowskiego, *Kobiecego Policja Państwowa II RP w walce z międzynarodowym handlem ludźmi*, Kraków – Warszawa 2014 w najnowszych publikacjach nawet w jednej monografii postać i biografia S.F. Paleolog pojawiają się wielokrotnie. Por. A. Głogowski, *Kobiety w Policji Państwowej okresu międzywojennego*, [w:] *Kobiety w polskich służbach mundurowych. Role, zadania, wyzwania*, red. E. Waśko-Owsiejczuk, Warszawa 2018, s. 66-67; M. Winiarczyk-Kossakowska, *Kobiety w służbach mundurowych RP. Historia, teraźniejszość, specyfika przeciwdziałania dyskryminacji w grupach dyspozycyjnych*, [w:] *Kobiety w polskich służbach mundurowych. Role, zadania, wyzwania*, red. E. Waśko-Owsiejczuk, Warszawa 2018, s. 81-83; M. Płatek, *Czy policjantki potrzebują wsparcia przełożonych?*, [w:] *Kobiety w polskich służbach mundurowych. Role, zadania, wyzwania*, red. E. Waśko-Owsiejczuk, Warszawa 2018, s. 137-138; H. Michalak, *Kobiety w policji*, [w:] *Kobiety w polskich służbach mundurowych. Role, zadania, wyzwania*, red. E. Waśko-Owsiejczuk, Warszawa 2018, s. 250-251.

jej aktywność w okresie dwudziestolecia międzywojennego, ze szczególnym uwzględnieniem jej roli w kształtowanie Policji Kobiecej, z której słynie.

Kobiety w walce o odzyskanie niepodległości – legia kobiet

Kobiety w polskim ruchu niepodległościowym pełniły nie tylko rolę propagatorek walki o suwerenność, odnowy moralnej czy odbudowy tożsamości narodowej wśród Polaków. Brały również czynny udział w procesie odzyskiwania przez Polskę niepodległości.

Kobiety od początku wybuchu I wojny światowej podejmowały służbę na rzecz I Kompanii Kadrowej prowadząc działalność wywiadowczą dla oddziałów dowodzonych przez Józefa Piłsudskiego³. Wiele kobiet znalazło się w służbie intendenckiej i sanitarnej, wiele walczyło w męskich przebraniach w Legionach, czy też ofiarnie i samotnie bląkając się po wielu drogach organizowało zbiórki finansowe i akcję propagandową na rzecz Legionów. Wiele Polek w tym również S. F. Paleolog działało również w strukturach Polskiej Organizacji Wojskowej (POW). Ich najważniejszym zadaniem było przynoszenie raportów i rozkazów między jednostkami POW a komendantem Legionów Polskich J. Piłsudskim. Do ich zadań należało również: przygotowanie do służby w regularnej armii, udział w akcjach specjalnych prowadzonych przez oddziały lotne, działalność propagandowa, obsługa magazynów broni, działalność wywiadowcza⁴.

Po zakończeniu I wojny światowej, w okresie zmagania z Ukraińcami o Lwów, sformowano pierwszy polski oddział wojskowy złożony z kobiet żołnierzy – Ochotniczą Legię Kobiet (OLK), którą dowodziła była członkini Organizacji Bojowej PPS, Aleksandra Zagórska. Jej adiutantką była S. F. Paleolog. Sformowany przez A. Zagórską oddział kurierek, przynosił rozkazy, meldunki, korespondencję służbową i prywatną, materiały wybuchowe i broń, zbierał wiadomości, przeprowadzał wywiady, werbowały ochotników. Oprócz nich w walkach z Ukraińcami wzięło udział w innym charakterze co najmniej kilkadziesiąt kobiet⁵.

Z inspiracji A. Zagórskiej próbowano zorganizować kobiecy oddział wojskowy. Ostatecznie wobec oporu czynników wojskowych zorganizowano początkowo Milicję Obywatelską Kobiet a następnie, za zgodą ppłk. Romana Jasińskiego, udało się utworzyć Ochotniczą Legię Kobiet, której zadania obejmowały służbę wartowniczą, etapową i w wyjątkowych wypadkach frontową. Do oddziału

² J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002, s. 72-73.

³ M. Żuczkowski, *Służba Kobiet w strukturach wojskowych Polskiego Państwa Podziemnego na przykładzie Dowództwa Głównego Służby Zwycięstwu Polski i Komendy Głównej Związku Walki Zbrojnej – Armii Krajowej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2015, nr 2, s. 79.

⁴ H. Piwońska, *Przysposobienie Wojskowe Kobiet – zadania i realizacja*, [w:] *Z dziejów Przysposobienia Wojskowego Kobiet i Wojskowej Służby Kobiet*, red. E. Zawacka, Toruń 1999, s. 38; M. Żuczkowski, op. cit. s. 79.

⁵ M. Żuczkowski, op. cit., s. 80.

napływały liczne ochotniczki z różnych części odradzającego się kraju i tak wiosną 1920 r. powstała jednolita organizacyjnie Ochotnicza Legia Kobiet z naczelnym dowództwem w Warszawie i batalionami, pełniącymi służbę garnizonową. Naczelniczką Wydziału OLK Ministerstwa Spraw Wojskowych została A. Zagórska. We wrześniu 1920 r. OLK liczyła ponad 2500 kobiet żołnierzy, lecz mimo podjętych prób reorganizacji, wiosną 1922 r. z powodów finansowych OLK zlikwidowano, co było w przypadku większości kobiet rozkończonym w sztuce wojennej ich osobistym dramatem. M. Żuczkowski wyraża przekonanie, że dzięki zaangażowaniu kobiet w walkę o odzyskanie niepodległości i w jej obronę w latach 1914–1921, dzięki ich karności, wytrwałości w wykonywaniu trudnych żołnierskich obowiązków Polki zapoczątkowały długotrwały proces przełamania stereotypu, mówiącego, iż kobiety nie nadają się do służby wojskowej⁶.

Kobiety w służbie Policji Kobiecej

Przysposobienie wojskowe kobiet w okresie międzywojennym okazało się być niezwykle przydatne w formowaniu nowych zadań, jakie stawiała przed nimi odradzająca się ojczyzna. Również na polu walki z przestępczością polskie kobiety tworzyły wysoce efektywną i docenianą międzynarodowo służbę kobiecą w ramach Policji Państwowej.

Ziemie polskie już od XIX w. były obszarem działalności zorganizowanych grup przestępczych trudniących się handlem kobietami i dziećmi. Problem ten „odziedziczyła” niepodległa Polska, w której po odzyskaniu niepodległości na ziemiach polskich obowiązywało pięć różnych systemów prawnych, pozostałych po okresie zaborów: austriacki, pruski, rosyjski, francuski (księgi II i III Kodeksu Napoleona) oraz węgierski (Spisz i Orawy)⁷ i która musiała opracować własne narzędzia do skutecznego zwalczania tego procederu. Niezmiernie istotną kwestią było skodyfikowanie w jedną spójną całość ustawodawstwa, włącznie z kodeksem karnym odwołującym się do przestępstwa handlu ludźmi.

W Polsce międzywojennej handel ludźmi najczęściej dotyczył kobiet i dzieci. Do zasadniczych czynników sprawczych wpływających na rozwój zjawiska handlu ludźmi (kobietami i dziećmi) należy zaliczyć: (1) dobrze rozwiniętą sieć handlarzy ludźmi, będącą pozostałością po okresie zaborów; (2) sytuację gospodarczą, duże bezrobocie, brak pieniędzy, perspektyw godnej pracy oraz niskie wynagrodzenie kobiet pochodzących z warstwy robotniczej; (3) niski poziom świadomości społecznej wynikający z ówczesnego poziomu oświaty i rzadkie podejmowanie problemu przez prasę (4) deprawację w sferze moralności⁸.

⁶ M. Żuczkowski, op. cit., s. 81.

⁷ J. Markiewicz, *Kształtowanie się polskiego systemu prawa sądowego i jego twórcy w okresie międzywojennym 1919–1939 (wybrane zagadnienia)*, „Teki Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Nauk. Oddział w Lublinie” 2010, t. 3, s. 113.

⁸ D. Dulak, *Handel ludźmi w II Rzeczypospolitej. Zarys zjawiska*, „Poliarchia” 2016, nr 2, s. 66.

Z jego międzynarodowym zasięgiem nie dawały sobie rady organizacje społeczne zajmujące się przed I wojną światową walką ze zjawiskiem nierządu. Pojęcie określane mianem „walki z nierządem” w realiach II Rzeczypospolitej obejmowało zarówno działania państwa i organizacji społecznych na rzecz ograniczania i przeciwdziałania zjawiskom prostytucji oraz handlu kobietami i dziećmi, jak i starania zmierzające w kierunku zwalczania ich skutków (m.in. chorób wenerycznych) oraz profilaktykę i leczenie chorób wenerycznych⁹.

Do podstawowych aspektów walki z nierządem zaliczano przeciwdziałanie pewnym określonym jego przejawom, będącym zjawiskiem patologii społecznej, jak: stręczycielstwo, sutenerstwo, zawodowa prostytucja, tajne domy prostytucji, itd. oraz handel kobietami i dziećmi. Dokumentem obowiązującym przez okres międzywojenny było Rozporządzenie Ministra Zdrowia Publicznego wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych o nadzorze nad nierządem z 1922 r.¹⁰ O istocie problemu prostytucji świadczą oficjalne dane urzędowe mówiące o 4,6 tys. prostytuujących się kobiet w latach dwudziestych oraz o ponad 27 tys. (przy czym ponad 62% stanowiły prostytutki zawodowe, pozostałe to dorabiające) w połowie następczej dekady. Rzeczywista liczba prostytutek była jednak wielokrotnie wyższa, dlatego też, co jest podkreślane w literaturze przedmiotu, z bardzo dużym prawdopodobieństwem można mówić o co najmniej kilkudziesięciu tysiącach kobiet rocznie, które utrzymywały się z prostytucji bądź też dorabiały jako prostytutki, wykonując jednocześnie inny zawód¹¹.

Nadzór nad legalną prostytucją sprawowały specjalne komisje sanitarno-obyczajowe. Od 1919 r. obowiązywał zakaz funkcjonowania domów publicznych, a zadaniem policji było ściganie prostytutek unikających badań lub łamiących prawo, sutenerów, handlarzy żywym towarem oraz likwidacja nielegalnych domów publicznych. W 1927 r. doszło do ujednolicenia prawa w kwestiach związanych z nierządem (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 lipca 1927 r. o karach za handel kobietami i dziećmi oraz za inne popieranie nierządu)¹². W myśl przepisów Kodeksu Karnego z 1932 r. karane było stręczycielstwo, sutenerstwo oraz handel kobietami i dziećmi w celach seksualnych (KK 1932 Rozdział XXXII)¹³. Ograniczaniu zjawiska prostytucji i handlu żywym towarem służyły również takie inicjatywy jak powołanie do życia w 1923 r.

⁹ P. Grata, *Walka z nierządem w polityce państwa polskiego w latach 1918–1939*, [w:] *Metamorfozy Społeczne*, t. 6: *Margines społeczny Drugiej Rzeczypospolitej*, red. M. Rodak, Warszawa 2013, s. 253.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Zdrowia Publicznego o nadzorze nad nierządem z 1922 r. (Dz. U. 1922 nr 78, poz. 715, s. 1388-1389). Por. P. Grata, op. cit., s. 257.

¹¹ M. Rodak, *Margines społeczny* [w:] *Metamorfozy Społeczne* t. 10: *Społeczeństwo międzywojenne: nowe spojrzenie*, red. J. Żarnowski, W. Mędrzecki, Warszawa 2015, s. 293.

¹² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 lipca 1927 r. o karach za handel kobietami i dziećmi oraz za inne popieranie nierządu (Dz. U. 1927 nr 70, poz. 614).

¹³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. - Kodeks karny (Dz. U. 1932 nr 60, poz. 571)

Polskiego Komitetu do Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi¹⁴, którego członkami–założycielami były: Polskie Towarzystwo Eugeniczne, Katolickie Towarzystwo Ochrony Kobiet, Ewangelickie Towarzystwo Ochrony Kobiet oraz Żydowskie Towarzystwo Ochrony Kobiet. W latach 1924–1939 funkcję prezesa piastował Witold Chodźko – minister zdrowia publicznego w latach 1918–1923¹⁵.

Od 1925 r. wsparciem dla całego aparatu „walki z nierządem” była powołana pod wpływem uchwał Ligi Narodów i IV Międzynarodowego Kongresu do zwalczania Handlu Kobietami i Dziećmi z 1924 r. w Grazu na wniosek Polskiego Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi, działająca w ramach struktur policji kryminalnej tzw. policja kobieca¹⁶.

Tworzenie „podwalin rodzimej policji kobiecej” rozpoczęła w dniu 18 VIII 1925 r., „w ramach przepisów wykonawczych do Instrukcji nadzoru nad osobami uprawiającymi nierząd zawodowo z 21 czerwca 1923 r. Komenda Główna Policji Państwowej (KG PP)¹⁷. Wtedy też zdecydowano o konieczności rozpoczęcia przeszkolenia kobiet. Wykonanie projektu zostało powierzone KG PP, która w porozumieniu z kobiecymi organizacjami społecznymi dokonała wyboru kandydatek do szkolenia funkcjonariuszy Policji Państwowej – kobiet¹⁸.

¹⁴ W strukturze Polskiego Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi w charakterze członków funkcjonowało 31 różnych organizacji. Należały do nich: Chrześcijański Związek Rękodzielniczy „Dźwignia”, Katolickie Stowarzyszenie Kobiet Archidiecezji Warszawskiej, Katolicki Związek Polek, Narodowa Organizacja Kobiet, Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie, Polskie Biuro Międzynarodowej Pomocy Emigrantom, Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem, Polskie Katolickie Towarzystwo Opieki nad Dziewczętami, Polskie Stowarzyszenie Młodych Kobiet, Rada Narodowa Polek, Społeczność Chrześcijańska w Warszawie, Katolicki Związek „Caritas” Archidiecezji Warszawskiej, Stowarzyszenie „Młode Ziemiarki”, Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa”, Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna”, Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemiarek, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, Zgromadzenie Panien Kanoniczek i Żydowskie Towarzystwo Ochrony Kobiet (wszystkie z Warszawy), a także Katolickie Stowarzyszenie Kobiet w Krakowie, Katolickie Towarzystwo Ochrony Kobiet w Poznaniu, Opieka nad Młodymi Kobietami we Lwowie, Polski Komitet Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi (oddział w Grudziądzu), Kongregacja Pań Dzieci Marii z Krakowa, Polskie Katolickie Towarzystwo Opieki nad Dziewczętami (oddziały w Częstochowie, Katowicach, Kaliszu, Kielcach i Radomiu), Białostockie Żydowskie Towarzystwo Ochrony Kobiet oraz Łódzkie Towarzystwo Ochrony Kobiet [w:] P. Gołdyn, *Pogarda dla zawodu, litość dla człowieka. Społeczno-edukacyjne formy działalności wobec kobiet zagrożonych prostytucją w Polsce (1918–1939)*, Kalisz 2013, s. 175.

¹⁵ Por. Durlak, op. cit., s. 70-72; P. Gołdyn, op. cit., s. 173-174. Autorzy ci podają, że Komitet podzielono na sekcje: organizacyjną (do jej zadań należało tworzenie i koordynacja prac oddziałów), Misji Dworcowych, emigracyjną (jej celem było utrzymywanie kontaktu z Głównym Urzędem Emigracyjnym i Tow. Opieki nad kobietami emigrującymi przez stałe konwojentki, oraz tworzenie Sekcji Opieki nad Kobietami Polskimi poza granicami kraju), prasy i propagandy (uświadamianie i informowanie o zagrożeniu), zwalczania pornografii i finansową.

¹⁶ M. Lipska-Toumi, *Prawo Polskie wobec zjawiska prostytucji w latach 1918–1939*, Lublin 2014, s. 197-198.

¹⁷ A. Głogowski, *Policja Państwowa w walce z handlem kobietami*, [w:] *Policja Państwowa w drugiej Rzeczypospolitej. Wybrane aspekty organizacji i funkcjonowania*, red. A. Tyszkiewicz, Kraków 2015, s. 157-158.

¹⁸ *Kobiety – funkcjonariuszami Policji Państwowej*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej”, 18 lutego 1925, nr 9, s. 206.

Od kandydatek wymagano wysokiego poziomu moralnego (tzw. świadectwa moralności) i ideowego oraz kwalifikacji fachowych. Pierwszeństwo przyjęcia do służby miały kobiety, które (1) przeszły wyszkolenie w oddziałach kobiecych podczas wojny lub były obeznane ze służbą wywiadowczą; (2) posiadały stosunkowo wysoki cenzus szkolny – ukończenie co najmniej 4 klas szkoły średniej, bądź też 7 oddziałów szkoły powszechnej; (3) miały odpowiedni wiek czyli 25-40 lat oraz zdolność fizyczną, a także (4) posiadały odpowiedni stan cywilny (przyjmowano tylko panny lub bezdzietne wdowy)¹⁹.

Przydzielone służbowo do poszczególnych urzędów Policji Państwowej (PP) funkcjonariuszki, na równi ze wszystkimi funkcjonariuszami miały korzystać z praw i obowiązków określonych w ustawie o Policji Państwowej²⁰. Obowiązki i zadania funkcjonariuszek służby obyczajowej określała również specjalna instrukcja, według której ich rola miała polegać na służbie wywiadowczo-prewencyjnej²¹.

Zadaniem przyjętych z początkiem 1925 r. funkcjonariuszek tworzących brygadę sanitarno-obyczajową Urzędów śledczych pod dowództwem S. F. Paleolog była (1) służba obserwacyjna w miejscach największych skupisk ludzkich czyli na dworcach kolejowych, placach, miejscach zabaw publicznych; (2) wykrywanie domów publicznych, miejsc schadzek; (3) ujawnianie osób uprawiających nierząd zawodowo; (4) wykonywanie czynności pomocniczych w prowadzeniu dochodzeń (5) przeprowadzanie rewizji i badań policyjnych (6) aresztowanie przestępców i przekazywanie oskarżonych wymiarowi sprawiedliwości (7) czuwanie nad zgłaszaniem się zarejestrowanych w urzędzie sanitarnym prostytutek w określonym terminie na badania lekarskie (8) poszukiwania kobiet uprawiających nierząd potajemnie w celu poddania ich kontroli sanitarnej²².

Brygada S. F. Paleolog okazała się dobrze zorganizowaną i świetnie działającą komórką Policji Państwowej. W zwalczaniu takich przestępstw jak handel ludźmi, stręczycielstwo, sutenerstwo, przestępczość nieletnich odpowiednio przeszkolone funkcjonariuszki pod dowództwem S. F. Paleolog osiągały lepsze wyniki niż ich koledzy. Zgodnie z przyjętym założeniem władz państwowych, że kobiety radą i perswazją, a nie przemocą i środkami represyjnymi lepiej poradzą sobie ze złożonością problemów związanych z nierządem akcja zapobiegawcza prowadzona przez policjantki okazała się skuteczna. Paleolog dbała, by znajdujące się pod jej opieką funkcjonariuszki, nie siedziały w miejscu lecz były widoczne. Patrole były obecne w miastach, na dworcach kolejowych, w porcie gdańskim, w biurach pośrednictwa pracy. Funkcjonariuszki

¹⁹ A. Głogowski, *Policja Państwowa w walce...*, s. 159.

²⁰ Ustawa z dnia 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (tekst ogłoszony Dz. Pr. P. P. 1919 r., nr 61, poz. 363).

²¹ *Kobiety – funkcjonariuszami Policji Państwowej...* op. cit., s. 206.

²² Archiwum Akt Nowych (AAN), Ministerstwo Opieki Społecznej (MOS), sygn. 236, k. 1.

współpracowały z Misjami Dworcowymi, biurami emigracyjnymi, organizacjami społecznymi. Nieustannie nachodziły podejrzone lokale, przeprowadzały rewizje, sporządzały protokoły uprzykrzając życie przedsiębiorczym właścicielkom domów schadzek²³. Konkretyzacja i nierozproszenie działań wyróżniały polską policję kobiecą na tle innych policji kobiecych obecnych podówczas w Europie.

Najwięcej przestępstw ujawnianych przez policjantki związanych było z sutenerstwem, stręczycielstwem oraz prowadzeniem nielegalnych domów publicznych. W 1929 r. VI Brygada Sanitarno-Obyczajowa Urzędu Śledczego m. st. Warszawy (25 funkcjonariuszek) przeprowadziła 776 dochodzeń w różnych sprawach, osiągając imponujący wprost wynik 714 spraw wykrytych. Oprócz wyżej wymienionych przestępstw „Gazeta Polska. Pismo Codzienne” podaje przypadki zgwałceń, kazirodztwa, spędzenia płodu, handlu narkotykami²⁴.

Znaczenie policji kobiecej w działaniach na rzecz walki z przestępczością, jak i szeroko rozumianym „nierządem” doceniała prasa oraz początkowo sceptycznie nastawione do pomysłu kobiet w roli policjantek zwierzchnictwo KGP PP. Pozytywne opinie na ich temat, wnioski o przydział policjantek do kolejnych zagrożonych zjawiskiem nierządu ośrodków miejskich zaowocowały poszerzeniem ich zadań o walkę z przestępczością nieletnich. W latach trzydziestych struktura Policji Kobiecej zaczynała ulegać przeobrażeniom, a kompetencje i zakres działania wzrastać. Znaczne rozszerzenie zakresu działań policji kobiecej nastąpiło z dniem 3 sierpnia 1935 r. W ramach Centrali Służby Śledczej, utworzono specjalną komórkę centrali policyjnej – referat do spraw oficerów i szeregowych kobiet PP²⁵, którego zadaniem była koordynacja działalności policji kobiecej na terenie całego kraju. Do zakresu zadań referatu, na czele którego stanęła w randze podkomisarza Stanisława Paleolog należało: (1) ewidencja materiałów dotyczących handlu kobietami i dziećmi, nierządu, stręczycielstwa, sutenerstwa i pornografii; (2) prowadzenie dochodzeń w sprawach wielkiej wagi; (3) polityka personalna policji kobiecej, (4) szkolenie policjantek oraz (5) kontrola pracy policji na terenie całego kraju²⁶.

Oprócz służby śledczej rozwijano prewencję w celu eliminacji przestępczości kobiet, dzieci i młodzieży. Materiał dotyczący zagrożonych środowisk stał się podstawą do opracowania ówczesnych sposobów profilaktyki i zapobiegania

²³ *Z działalności policji kobiecej*, „Bluszcz”. Pismo tygodniowe, ilustrowane dla kobiet, 1926, 30 października, nr 44, s. 1401.

²⁴ H. Siemieńska, *Policja kobieca*, „Gazeta Polska”. Pismo Codzienne, 1930, 7 maja, nr 123, s. 4.

²⁵ A. Misiuk, *Służba śledcza Policji Państwowej. Geneza, organizacja i kierunki działania*, [w:] *Policja Państwowa w drugiej Rzeczypospolitej. Wybrane aspekty organizacji i funkcjonowania*, red. A. Tyszkiewicz, Kraków 2015, s. 99.

²⁶ *Ibidem*, s. 98.

przyczynom zagrożeń związanych z obecnością na ulicach porzuconych, wypędzonych, sprzedawanych dzieci²⁷.

W związku z powyższym w zakresie obowiązków referatu znalazła się również obsługa tworzonych wówczas Izb Zatrzymań dla Nieletnich tzw. policyjnych izb zatrzymań dzieci i wykolejonej lub bezdomnej młodzieży²⁸. Nieletnimi zajmowały się odpowiednio przeszkolone, funkcjonariuszki mundurowe²⁹ z plutonu mundurowego, zorganizowanego w Warszawie, składającego się z 25 szeregowych kobiet, na który nałożono zadania odrębne³⁰, wspomagane fachową pomocą wychowawczą³¹. Do utworzonej przy plutonie mundurowym policji kobiecej, Izby Zatrzymań dla Nieletnich, doprowadzano dzieci zatrzymane za wykroczenia, żebranię, włóczęgostwo, dzieci porzucone itp. Powstanie Izb Zatrzymań miało na celu ochronę i izolację dzieci przed demoralizacją ze strony dorosłych przestępców. Zatrzymywane w Izbach dzieci umieszczane były w zakładach poprawczych lub opiekuńczych różnych organizacji społecznych, z którymi policja kobieca ściśle współpracowała³². Skuteczność prowadzonych działań na terenie Izby Zatrzymań w Warszawie spowodowała organizację takich samych izb w Wilnie, Lwowie i od 1938 r. w Poznaniu (w Gdyni powstało Pogotowie Opiekuńcze dla nieletnich w wieku od 3 do 17 lat)³³.

Rok 1935 był również dla samej S. F. Paleolog niezwykle ważny z uwagi na jej policyjną karierę, ponieważ ustanowione w tym roku stanowisko Komendanta Głównej Policji Kobiecej powierzono właśnie jej. W 1936 r. na mocy nowych przepisów o organizacji KG PP reorganizacji uległ Wydział IV. Pośród 6 samodzielnych referatów, znalazł się także Referat Policji Kobiecej³⁴, natomiast w 1939 r. po kolejnej reorganizacji, gdy Centralę Służby Śledczej tworzyło 8 referatów, Referat Policji Kobiecej zachował swój status³⁵.

²⁷ Raporty Komitetu nakreślają sytuację dzieci i młodzieży w kraju i dokładnie opisują imienne przypadki „dzieci ulicy” wymagających pomocy i interwencji. Szczególnie istotnym przypadkiem deprawacji dzieci jest opisany tam przypadek aresztowanej w Warszawie 8-10-letniej dziewczynki (Żydówki) trudniącej się stręczycielstwem, na tyle skutecznej w działaniu, iż respekt przed nią czuli dorośli mężczyźni handlarze „żywym towarem”. Por. *Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi za czas od 1.04.1936 r. do 31.03.1937 r.*, Polski Komitet Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi, Warszawa 1938 s. 3-23.

²⁸ A. Głogowski, *Policja Państwowa w walce...*, s.161.

²⁹ Specjalny wzór umundurowania dla funkcjonariuszy Policji Państwowej – kobiet został wprowadzony przez ministra spraw wewnętrznych, w porozumieniu z ministrem spraw wojskowych, zgodnie z rozporządzeniem z dnia 20 lipca 1935 r. o umundurowaniu i uzbrojeniu oficerów i szeregowych Policji Państwowej – kobiet (Dz. U. nr 57, pozycja 370).

³⁰ A. Głogowski, *Kobieca Policja Państwowa II RP w walce z międzynarodowym handlem ludźmi*, Kraków – Warszawa 2014, s. 33.

³¹ *Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi za czas od 1.04.1935 r. do 31.03.1936 r.*, „Eugenika Polska”. Zagadnienia rasy. Organ Polskiego Towarzystwa Eugenicznego, 1937, wrzesień, t. XI, nr 3, s. 233.

³² Ibidem, s. 232-233.

³³ P. Grata, op. cit., s. 266.

³⁴ A. Misiuk, op. cit., s. 98.

³⁵ Ibidem, s. 94.

Z pewnością za sukcesem młodych funkcjonariuszek stało odpowiednie, jak na ówczesne czasy, przygotowanie do pełnionych zadań. W okresie międzywojennym zorganizowano w sumie sześć szkoleń: (1) I szkolenie: 16 IV 1925 r. trwało 3 miesiące; (2) II szkolenie: 18 VI – 18 XI 1929 r.; (3) III szkolenie: 1935 r. trwało 3,5 miesiąca; praktyka 4 tygodnie; (4) IV szkolenie: 15 X 1935 r. – 5 miesięcy; (5) V szkolenie: 2 V 1938 r. – 9 miesięcy i 4 miesiące praktyk w jednostkach terenowych. Od 2 V – 1 VII 1938 r. – praktyki w brygadach kobiecych; następnie teoretyczne szkolenie w Szkole Oficerów PP w Warszawie; dodatkowo miesiąc szkolenia praktycznego w terenie, a następnie rozdanie dyplomów (Łódź, Lwów); (6) VI szkolenie: 2 VIII 1939 r. – przerwany wybuchem II wojny światowej³⁶. System szkoleń nigdy nie był jednolity lecz systematycznie unowocześniany i dostosowywany do bieżących potrzeb. Oprócz kształcenia teoretycznego z zakresu prawa karnego, kryminologii i kryminalistyki, psychiatrii, pedagogiki i medycyny duży nacisk kładziono na ich praktyczne wyszkolenie³⁷. Dodatkowy brak obciążenia w postaci troski o własną rodzinę i dzieci pozytywnie wpływał na ich poczucie obowiązkowości i zaangażowanie w pracy w walce z przestępczością.

Sukcesem międzynarodowym polskich funkcjonariuszek była m.in. pomoc w wykryciu i zlikwidowaniu wielkiej międzynarodowej organizacji handlarzy kobietami o nazwie Zwi Migdal, działającej na terenie Europy i Ameryki Południowej³⁸ oraz pozytywne opinie o kwalifikacjach i przygotowaniu zawodowym policjantek innych państw europejskich³⁹.

W ciągu 20 lat istnienia państwa polskiego w okresie międzywojennym ustawodawstwo polskie nieustannie i systematycznie się zmieniało, tworząc postępowe prawo, którego z wielu powodów, głównie finansowych, nie można było w zastosować w praktyce. Proponowane rozwiązania koncepcyjne w szczególności dotyczące metod na walki z przestępczością były nowoczesne

³⁶ Informacje dotyczące dat wszystkich szkoleń, czasu ich trwania zostały zebrane w oparciu o opracowania z zakresu literatury przedmiotu oraz artykułów prasowych ukazujących się na łamach „Bluszczy”, „Gazety Administracji i Policji Państwowej”, „Gazety Polskiej” oraz inne pisma ukazujące się w prasie dwudziestolecia międzywojennego.

³⁷ Dokładny opis szkoleń podaje znawca tematyki A. Głogowski. W jego publikacjach odnaleźć można programy ówczesnego wyszkolenia kobiet z uwzględnieniem podziałów godzinowych wszystkich zajęć oraz wypisem wszystkich nauczanych przedmiotów teoretycznych, jak i programów szkoleń praktycznych. Por. A. Głogowski, *Kobiece Policja Państwowa II RP w walce z międzynarodowym handlem ludźmi*, Kraków – Warszawa 2014, s. 30-43; idem, *Kobiety w Policji Państwowej okresu międzywojennego* [w:] *Kobiety w polskich służbach mundurowych. Role, zadania, wyzwania*, red. E. Waśko-Owsiejczuk, Warszawa 2018, s. 62-64. Interesujące wiadomości dotyczące fenomenu szkoleń przedstawia również S. M. Jankowski, *Dziewczęta w maciejówkach*, Warszawa 2012, s. 204-215.

³⁸ A. Misiuk, op. cit., s. 100.; S. M. Jankowski, op. cit., s. 203.

³⁹ Mowa o przyjmowanej w 1935 r. delegacji angielskiej Policji kobiecej z Mary Sophie Allen na czele oraz wizycie superintendent Doroty Peto, angielskiej miejskiej komendantki policji kobiecej przy Scotland Yardzie w 1936 r. [w:] A. Misiuk, op. cit. s. 100; S. M. Jankowski, op. cit., s. 213.

i skuteczne⁴⁰. Utrzymanie odzyskanej niepodległości w wielkiej mierze zależało od kondycji moralno-obyczajowej społeczeństwa, o czym doskonale wiedziała S. F. Paleolog, według której zapewnienie zajęcia (pracy i nauki) blakającym się kobietom i dzieciom miało zbawienny wpływ na ich niekryminalną przyszłość.

Podkomisarz S. F. Paleolog prostytutkę postrzega jako chorobę społeczną, której nie da się wyleczyć odseparowaniem lecz solidnym lekarstwem. W „Uwagach do artykułu dr. Parey’a pisze ona, powołując się na organizowaną przez policję Izbę Zatrzymań na wzór domu pracy, w której prostytutki w czasie odsiadki kar administracyjnych znajdowały nie tylko opiekę lekarską i środki lecznicze, ale też pracę w różnych zawodach, że „wprowadzenie domów pracy dałoby duży rezultat w zmniejszeniu zastępu kobiet uciekających nieraz przed nędzą na drogę prostytutki”⁴¹. Potwierdzeniem tej tezy są raporty z 1939 r., z których wynika, że także młodzież chętnie oddaje się zajęciom, które mogłyby ich czegoś nauczyć i dobrze odnajduje się w systemie stworzonym dla nieletnich⁴². Postrzeganie państwa jako całego organizmu, było ideą przewodnią młodych funkcjonariuszek, które z jednakową atencją i uwagą podchodziły do wszystkich jego członków uznając, że profilaktyka i właściwe leczenie zdołają ocalić cały organizm. „Chcemy prostytutkę leczyć jako chorobę przynoszącą katastrofę życiową jednostkom, a podkopującą zdrowie i moralność całego społeczeństwa. Ale chcemy ją leczyć „nie jak wygodniej, lecz jak godnie”⁴³.

Wojenne i powojenne losy komisarz S. F. Paleolog

Wojenne losy S. F. Paleolog to m.in. (1) służba w Policji Polskiej Generalnego Gubernatorstwa; (2) działalność konspiracyjna w ZWZ Armii Krajowej; (3) praca w kontrwywiadzie Okręgu Warszawskiego i kierownictwo brygadą obserwacyjno-wywiadowczą oraz żeńskimi grupami wywiadowczo-dywersyjnymi. Pani komisarz była również współorganizatorką Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa a w październiku 1944 r. została awansowana na stopień majora AK. Po wybuchu powstania warszawskiego służyła jako oficer informacyjny, zaś po jego upadku wraz z ludnością cywilną opuściła Warszawę.

Po zakończeniu II wojny światowej doświadczenie i umiejętności S. Paleolog nie zostały należycie wykorzystane. Zagrożona aresztowaniem, 10 sierpnia 1946 roku, opuściła Polskę i znalazła się w 2 Korpusie Polskim stacjonującym we Włoszech, a następnie została przeniesiona do Wielkiej Brytanii⁴⁴. Zdobyte

⁴⁰ M. Rodak, op. cit., s. 315.

⁴¹ S.F. Paleolog, *Uwagi do artykułu dr. Parey’a*, „Przegląd Policyjny”, 1936, styczeń, nr 1, s. 68.

⁴² Relacja chłopca piszącego list do policjantek [w:] AAN 349/1 nr 4.5, s. 3-6.

⁴³ S.F. Paleolog, op. cit. s. 68.

⁴⁴ A. Głogowski, *Kobiece Policja Państwowa...*, op. cit., s. 49; S. M. Jankowski, op. cit., s. 215-219.

doświadczenie zawodowe oraz dawne uznanie zaowocowały zaproszeniem do współpracy z londyńskim Scotland Yardem w zakresie m.in. tworzenia struktur Policji Kobiecej oraz zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi. W 1952 roku S. Paleolog wydała w Anglii monografię policji kobiecej w Polsce pod tytułem „The women Police of Poland 1925 to 1939” angielskie tłumaczenie polskiego maszynopisu nie opublikowanego dotychczas w języku polskim⁴⁵.

Warto też wspomnieć, że w latach 1955–1957 w emigracyjnym Rządzie RP pełniła rolę ministra, a 30 lipca 1957 r. została odznaczona przez Prezydenta RP na uchodźstwie Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski za zasługi w długoletniej służbie państwowej. Nie było to pierwsze odznaczenie jakie otrzymała. W dowód uznania przyznano jej wcześniej inne odznaczenia: Krzyż Obrońców Lwowa, Krzyż Niepodległości, Krzyż Walecznych (1937 r.), Srebrny Krzyż Zasługi (1944 r.). S. Paleolog zmarła po wieloletniej chorobie 3 grudnia 1968 roku⁴⁶.

Podsumowanie

W Polsce międzywojennej główny ciężar walki z przestępczością spoczywał na barkach policji kryminalnej, która stanowiła jeden z pionów służbowych w strukturze Policji Państwowej, wyspecjalizowany do wykrywania i zwalczania przestępstw. Głównym czynnikiem kryminogennym w pierwszych latach istnienia II Rzeczypospolitej były skutki materialne i moralne I wojny światowej, do których zaliczyć można: (1) wycofanie przed nadejściem frontu milionów osób do Rosji; (2) zniszczenia i grabieże dóbr materialnych dokonywane w większości przez wojska zaborczych armii; (3) degradację rolnictwa i spadek produkcji przemysłowej (4) manifestacje uliczne i masowe strajki chłopskie i robotnicze (1936–1937). Połowa okresu międzywojennego przypadła na lata istotnych trudności gospodarczych zaś czynniki materialne bardzo silnie wpłynęły na wzrost przestępczości, zwłaszcza kradzieży i bandytyzmu⁴⁷.

Materiał źródłowy (artykuły, informacje prasowe, filmy, zapisy archiwalne), wyraźnie wskazuje, że na terenie Europy, w tym II RP, zostały wprowadzone nowe sposoby reagowania na przemoc wobec kobiet i dzieci, które stawały się ofiarami cudzych interesów o charakterze międzynarodowym. Tradycyjne metody takie jak: śledztwa, dochodzenia uzupełniane były również przez środki medialne, które miały za zadanie uświadomienie społeczeństwu

⁴⁵ A. Głogowski, *Kobieca Policja Państwowa...*, op. cit., s. 49-50. A. Głogowski podaje rok 1952, jako rok wydania publikacji; inne źródła m.in. M. Płatek, op. cit., s. 137 – rok 1957).

⁴⁶ S.M. Jankowski, op. cit., s. 220. Z relacji M. Płatek, op. cit., s. 137 wynika, że odrębne studia na temat S.F. Paleolog opracowuje obecnie filozof i kulturoznawca Remigiusz Rzyziński.

⁴⁷ S. Kozdrowski, *Metody i zakres gromadzenia danych do statystyki policyjnej w II Rzeczypospolitej (1919–1934)*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2017 nr 2, s. 77 - 88.

niebezpieczeństw czyhających na bezbronne i ufne kobiety pozbawione pomocy męzowskiego czy też ojcowskiego ramienia⁴⁸.

Zaangażowanie kobiet w odzyskanie niepodległości oraz w jej obronę jest zdecydowanie niedoceniane – S. Paleolog, A. Zagórska, Z. Zawiszanka, M. Zdziarska, O. Stawecka⁴⁹, to tylko niektóre – nazwiska ocalone w ostatnich latach od zapomnienia. Ewolucja roli kobiety w obronności kraju biegnie od kobiety – matki żołnierza, kobiety – opiekunki rannych, kobiety w męskim przebraniu – konspiratorki poprzez ich jawną bojową rolę i zaangażowanie w czyn zbrojny, do czasów całkowitej feminizacji oręża.

Wojenna czy też policyjna służba kobiet nigdy nie była łatwa. Zawsze musiały udowadniać swą wartość i borykać się z ograniczonym zaufaniem otoczenia. Praca funkcjonariuszek policji w okresie międzywojennym była utrudniona przez stereotypy i opór społeczny. Wokół ich pracy krążyły opowieści przekazywane sobie pocztą pantoflową o zamykaniu dzieci znajdujących na ulicy w więzieniach. Dodatkowo obywatele polscy niejednokrotnie sami utrudniali policjantkom umieszczanie dzieci w Izbach Zatrzymań wywołując awantury uliczne⁵⁰. Również ze strony policjantów mężczyźni czy też cywilnych pracowników służby śledczej zdarzały się sytuacje konfliktowe, nieufność czy też drwina⁵¹. Odradzające się państwo formowało dopiero swoje oblicze i koncentrowało się na konserwowaniu istniejącego hierarchicznie uporządkowanego ładu społecznego i usuwaniu zjawisk dewiacyjnych⁵². Czternastoletnia służba kobiet w policji państwowej zasługuje na uznanie, a działalność na tym polu S. F. Paleolog szczególnego docenienia. Pod jej przywództwem policja kobieca była wzorem dla innych formacji kobiecych zorganizowanych w Europie. Szefowa struktur kobiecych S. F. Paleolog posiadając szeroką wiedzę na temat handlu kobietami, przyczyn oraz miejsc występowania prostytutki, metod eksploatacji i werbowania kobiet oraz ich reakcji na policyjną kontrolę, niejednokrotnie pomagała wyciągać kobiety z patologii, współpracowała ze stowarzyszeniami zajmującymi się rehabilitacją i przywróceniem kobiet do normalnego życia.

Współpraca kobiet w dziele walki z przestępczością w kraju była dowodem ich dbałości nie tylko o odzyskanie, ale i utrzymanie niepodległości kraju. Wypracowanie odpowiednich narzędzi oraz metod efektywnej walki z handlem ludźmi, stworzenie i realizacja przez instytucje rządowe i organizacje społeczne programów profilaktycznych, pomocowych i informacyjnych oraz tworzenie

⁴⁸ R. Suchenek, *Prasa i film II Rzeczypospolitej wobec handlu białymi niewolnicami*, „Studia Europaea Gnesnensia” 2015, nr 11, s. 138-140.

⁴⁹ Ich biografie i działalność opisuje m.in. S. M. Jankowski, *Dziewczęta w maciejówkach*, Warszawa 2012.

⁵⁰ AAN 349/1 nr 4.5, s. 2-4.

⁵¹ S.M. Jankowski, op. cit., s. 206-207.

⁵² B. Spengel, *Policja Państwowa a prewencja kryminalna*, [w:] *Policja Państwowa w drugiej Rzeczypospolitej. Wybrane aspekty organizacji i funkcjonowania*, red. A. Tyszkiewicz, Kraków 2015, s. 107.

nowych instytucji takich jak Policja Kobieta, poskutkowało stopniowym zmniejszaniem się skali przestępstw oraz minimalizacją ich skutków. Wzorce działań wypracowane w Polsce międzywojennej przez organy policyjne i organizacje międzynarodowe były wykorzystywane i kontynuowane w latach późniejszych.

Bibliografia

Źródła

- Ustawa z dnia 24 lipca 1919 r. o policji państwowej (tekst ogłoszony Dz. Pr. P. P. 1919 r., nr 61, poz. 363).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz. U. 1932 nr 60, poz. 571)
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia Publicznego o nadzorze nad nierządem z 1922 r. (Dz. U. 1922 nr 78, poz. 715, s. 1388-1389;)
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 lipca 1927 r. o karach za handel kobietami i dziećmi oraz za inne popieranie nierządu (Dz. U. 1927 nr 70, poz. 614).
- Rozporządzenie z dnia 20 lipca. 1935 r. o umundurowaniu i uzbrojeniu oficerów i szeregowych Policji Państwowej – kobiet (Dz. U. nr 57, poz. 370).
- Archiwum Akt Nowych (AAN) 349/1 Nr 4.5.
- Archiwum Akt Nowych (AAN) Ministerstwo Opieki Społecznej (MOS), sygn. 236, k. 1.
- Paleolog S.F., *Uwagi do artykułu dr. Parey'a*, „Przegląd Policyjny”, 1936, styczeń, nr 1.
- Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi za czas od 1.04.1935 r. do 31.03.1936 r.*, „Eugenika Polska”. Zagadnienia rasy. Organ Polskiego Towarzystwa Eugenicznego, 1937, wrzesień, t. XI, nr 3.
- Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi za czas od 1.04.1936 r. do 31.03.1937r.*, Polski Komitet Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi, Warszawa 1938.

Opracowania

- Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002.
- Dulak D., *Handel ludźmi w II Rzeczypospolitej. Zarys zjawiska*, „Poliarchia” 2016, nr 2.
- Grata P., *Walka z nierządem w polityce państwa polskiego w latach 1918–1939*, [w:] *Metamorfozy Społeczne*, t. 6: *Margines społeczny Drugiej Rzeczypospolitej*, red. M. Rodak, Warszawa 2013.
- Głogowski A., *Kobieta Policja Państwowa II RP w walce z międzynarodowym handlem ludźmi*, Kraków – Warszawa 2014.
- Głogowski A., *Kobiety w Policji Państwowej okresu międzywojennego*, [w:] *Kobiety w polskich służbach mundurowych. Role, zadania, wyzwania*, red. E. Waśko-Owsiejczuk, Warszawa 2018.

- Głogowski A., *Policja Państwowa w walce z handlem kobietami*, [w:] *Policja Państwowa w drugiej Rzeczypospolitej. Wybrane aspekty organizacji i funkcjonowania*, red. A. Tyszkiewicz, Kraków 2015.
- Gołdyn P., *Pogarda dla zawodu, litość dla człowieka. Społeczno-edukacyjne formy działalności wobec kobiet zagrożonych prostytutką w Polsce (1918–1939)*, Kalisz 2013.
- Jankowski S. M., *Dziewczęta w maciejówkach*, Warszawa 2012.
- Kobiety – funkcjonariuszami Policji Państwowej*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej”, 18 lutego 1925, nr 9.
- Kozdrowski S., *Metody i zakres gromadzenia danych do statystyki policyjnej w II Rzeczypospolitej (1919–1934)*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2017, nr 2.
- Lipska-Toumi M., *Prawo Polskie wobec zjawiska prostytutki w latach 1918–1939*, Lublin 2014.
- Markiewicz J., *Kształtowanie się polskiego systemu prawa sądowego i jego twórcy w okresie międzywojennym 1919–1939 (wybrane zagadnienia)*, „Teki Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Nauk. Oddział w Lublinie” 2010, t. 3.
- Michalak H., *Kobiety w policji*, [w:] *Kobiety w polskich służbach mundurowych. Role, zadania, wyzwania*, red. E. Waśko-Owsiejczuk, Warszawa 2018.
- Misiuk A., *Historia policji w Polsce. Od X wieku do współczesności*, Warszawa 2008.
- Głogowski A., *Kobieca Policja Państwowa II RP w walce z międzynarodowym handlem ludźmi*, Kraków – Warszawa 2014.
- Misiuk A., *Służba śledcza Policji Państwowej. Geneza, organizacja i kierunki działania*, [w:] *Policja Państwowa w drugiej Rzeczypospolitej. Wybrane aspekty organizacji i funkcjonowania*, red. A. Tyszkiewicz, Kraków 2015.
- Piwońska H., *Przysposobienie Wojskowe Kobiet – zadania i realizacja*, [w:] *Z dziejów Przysposobienia Wojskowego Kobiet i Wojskowej Służby Kobiet*, red. E. Zawacka, Toruń 1999, s. 38.
- Płatek M., *Czy policjantki potrzebują wsparcia przełożonych?*, [w:] *Kobiety w polskich służbach mundurowych. Role, zadania, wyzwania*, red. E. Waśko-Owsiejczuk, Warszawa 2018.
- Rodak M., *Margines społeczny*, [w:] *Metamorfozy Społeczne t. 10: Społeczeństwo międzywojenne: nowe spojrzenie*, red. J. Żarnowski, W. Mędrzecki, Warszawa 2015.
- Siemieńska H., *Policja kobieca*, „Gazeta Polska”. Pismo codzienne, 1930, 7 maja, nr 123.
- Spengel B., *Policja Państwowa a prewencja kryminalna* [w:] *Policja Państwowa w drugiej Rzeczypospolitej. Wybrane aspekty organizacji i funkcjonowania*, red. A. Tyszkiewicz, Kraków 2015, s. 107.
- Suchenek R., *Prasa i film II Rzeczypospolitej wobec handlu białymi niewolnicami*, „Studia Europaea Gnesnensia” 2015, nr 11.
- Winiarczyk-Kossakowska M., *Kobiety w służbach mundurowych RP. Historia, teraźniejszość, specyfika przeciwdziałania dyskryminacji w grupach dyspozycyjnych*, [w:] *Kobiety w polskich służbach mundurowych. Role, zadania, wyzwania*, red. E. Waśko-Owsiejczuk, Warszawa 2018.

Z *działalności policji kobiecej*, „Bluszcz”. Pismo tygodniowe, ilustrowane dla kobiet, 30 października 1926, nr 44.

Żuczkowski M., *Służba Kobiet w strukturach wojskowych Polskiego Państwa Podziemnego na przykładzie Dowództwa Głównego Służby Zwycięstwu Polski i Komendy Głównej Związku Walki Zbrojnej – Armii Krajowej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2015, nr 2.

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest upowszechnienie wiedzy na temat roli kobiet w budowie niepodległej Polski poprzez przybliżenie działalności Stanisławy Filipiny Paleolog, wybitnej kobiecej postaci okresu II Rzeczypospolitej. Podstawowe metody badawcze wykorzystane w opracowaniu stanowią: metoda analizy i krytyki piśmiennictwa oraz analiza porównawcza opracowań teoretyczno-empirycznych i specjalistycznych z zakresu literatury przedmiotu. W toku analizy podjętej problematyki ustalono w oparciu o materiał archiwalny, jak również opracowania naukowe z zakresu literatury przedmiotu, rolę kobiet reprezentujących formację policyjną, w odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. Ukazano ich nieugiętą postawę w walce z przestępczością w kraju, niemoralnością i demoralizacją różnych środowisk społecznych.

SUMMARY

**Stanisława Filipina Paleolog in the fight to regain and maintain independence.
Women's service in the structures of the State Police of the interwar period**

The aim of the article is to disseminate knowledge about the role of women in the construction of independent Poland by illustrating the activities of Stanisława Filipina Paleolog, an outstanding female figure of the Second Polish Republic. The basic research methods used in the study are: a method of analysis and criticism of the literature, and a comparative analysis of theoretical-empirical and specialist studies in the field of the subject literature. Analysis of the issues taken up was established on the basis of archival material, as well as scientific studies in the field of literature on the subject, and the role of women representing the police force in Poland after it regained its independence in 1918. Collectively this revealed a relentlessness in the attitude of these women in the fight against crime, immorality and demoralization of various social environments in the country.